

DOI 10.34132/pard2024.26.11

Отримано: 31 липня 2024
Змінено: 29 листопада 2024
Прийнято: 19 грудня 2024
Опубліковано: 30 грудня 2024

Received: 31 July 2024
Revised: 29 November 2024
Accepted: 19 December 2024
Published: 30 December 2024

Liliia Muntian

FEATURES OF THE CONCEPT AND CONTENT OF PUBLIC SECURITY

The article analyzes the concept of public security in relation to such categories as «security», «national security», «state security», «security of society», «public order». An analysis of the scientific literature on this problem shows that in modern science there are two main approaches to understanding the phenomenon of «public security». Representatives of the first approach define public security as a social state, namely as a state of protection of the vital interests of the individual, society and the state from internal and external threats. Representatives of the second approach understand public security as a system of social relations that develop in the process of protecting the vital interests of the individual, society and the state from internal and external threats. Based on a thorough analysis of the concepts available in modern science, the author's definition of public security was formed.

The important role and significance of public security in the existence of a modern state and society is emphasized, since it is this category that is the most relevant model for regulating social relations by maintaining law and order in society and the state.

It is noted that public security should be considered from different points of view. First of all, as a concept that helps to reveal the meaning of the concept of security and its derivatives, as a certain state of protection of society and the state. It is emphasized that this aspect is the most important condition for establishing and maintaining law and order.

It is substantiated that the use of the concept of public security leads to the emergence of certain concepts and strategies that also require thorough analysis and are a reflection of the relationship and interdependence between the development and security of society.

The author draws special attention to the similarity of such concepts as public and national security. Most modern studies emphasize the fact that public security is one of the types of national security, since national security is a complex security concept and phenomenon in the context of increasing internal and external threats to the modern world.

Key words: *security; national security; public security; public order; public order; law and order; civil security*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Питання щодо забезпечення безпеки особистості, суспільства та цілих держав останнім часом набувають загального характеру. Безпрецедентні зміни сучасного світу, поява нових загроз та викликів, загострення глобальних проблем людства ставлять світову спільноту перед необхідністю спільного вирішення питань безпечного існування та розвитку. При цьому жодна сучасна держава не може залишатися осторонь загальносвітових проблем. Саме необхідність належного забезпечення бажаного стану захищеності у будь-якій сфері суспільного життя надає можливість всебічної реалізації права і свободи людини, ефективного розвитку всього потенціалу суспільних взаємовідносин за умов повноцінної сучасної демократії. Ця обставина дозволяє розглядати категорію безпеки як необхідну умову життєдіяльності індивіда, стабільного існування та функціонування держави та суспільства, прогресивного розвитку людської цивілізації. Сучасна держава внаслідок необхідності виконання покладених на неї функцій проводить цілий комплекс стабілізаційних заходів щодо забезпечення безпеки громадян, країни в цілому. Саме під час реалізації таких завдань виникає необхідність використання відповідних засобів забезпечення безпеки, що допомагатимуть реалізувати економічний і духовний потенціал суспільства, надаватимуть можливість контролювати й забезпечувати безпеку суспільства та держави. Не

випадково у всіх документах, присвячених безпеці, як необхідна умова здійснення намічених заходів називається розробка системи їх відповідного державного забезпечення. Вказані питання мають актуальний характер й для нашої держави внаслідок тривалості переходу від одно полярного до багатополярного світу, активного формування та становлення нових центрів сили, що загострюють суперництво держав та конкуренцію моделей майбутнього розвитку. Особливо вказані процеси стали очевидними після 2014 року й продовжуються по сьогодні, впливаючи на безпеку всього світу. Актуальними також залишаються питання стримування міжнародної агресії, незаконних міграційних процесів, попередження поширення зброї, торгівлі людьми тощо. Викладене свідчить про виключну важливість діяльності держави щодо забезпечення суспільної безпеки, створення безпечних умов для реалізації кожною конкретною особою власних прав, законних інтересів. А зміна умов, нові ризики та загрози потребують також переосмислення існуючих поглядів на сутність та зміст суспільної безпеки як надзвичайно складної та важливої категорії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття безпеки має виражену біологічну категорію і в певному сенсі може бути витлумачено за аналогією до інстинкту самозбереження людини. У зв'язку з цим необхідно зазначити, що безпека – явище багатофункціональне, багатогранне та багатофакторне, яке стосується всіх сфер життя суспільства, всіх видів людської діяльності загалом. Для виявлення сутності такого поняття, а також визначення системи заходів, що дозволяють максимально ефективно захистити інтереси особистості, суспільства та держави потрібно передусім визначити зміст самого поняття «безпеки». Вказане поняття досить часто вживається як у юридичній літературі, законах, нормативно-правових актах, так і у засобах масової інформації, побуті тощо. Проте дослідниками все ще приділяється мало уваги теоретичним та методологічним проблемам безпеки як певному соціальному явищу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є науково-теоретичний аналіз поняття та сутності суспільної безпеки, як важливої складової інтенсивного процесу

пошуку оптимально обґрунтованої моделі забезпечення безпеки за умов відсутності сформованої теорії та методології суспільної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні, зважаючи на ситуацію в світі, особливої актуальності набуло питання забезпечення різних видів безпеки, у т. ч. суспільної безпеки. Однак ефективне забезпечення суспільної безпеки завжди має бути науково обґрунтованим, оскільки для сучасного регулювання та забезпечення суспільної безпеки назріла необхідність розроблення відповідних теоретичних основ суспільної безпеки, й в першу чергу, понятійно-категоріального апарату. Особлива актуальність дослідження теоретичних проблем суспільної безпеки посилюється, по-перше, тим фактом, що сучасна наука здійснює інтенсивний пошук оптимально обґрунтованих моделей забезпечення суспільної безпеки за умов відсутності достатньо розробленої теорії та методології суспільної безпеки. По-друге, відсутності універсального підходу щодо поняття та змісту суспільної безпеки, множинності змістовних взаємозв'язків та форм зовнішніх проявів та взаємодій з іншими схожими явищами та процесами. Варто вказати, що такий стан речей можемо спостерігати й у вітчизняному науковому полі, зокрема відсутність єдиного підходу до основного понятійного апарату в сфері безпеки, її видів та складових. На думку більшості дослідників нагальною є потреба в теоретичній розробці поняття суспільної безпеки як методологічної основи для реалізації правових, організаційних та інших завдань сучасної держави та суспільства [14].

Перш ніж аналізувати поняття суспільної безпеки варто звернути особливу увагу на поняття «безпеки», що виступає родовим поняттям до всіх різновидів безпеки. На нашу думку дослідження поняття «безпеки» обумовлено, тим фактом, що його ґрунтовне вивчення дозволить по-перше, не лише сформувати відповідні загальнонаукові положення щодо складного соціального явища, яке набуває все більшого поширення в сучасному світі; по-друге, розкрити загальні властивості, взаємовідносини та закони становлення, розвитку й функціонування вказаного поняття та явища; по-третє, на-

дати необхідну можливість використовувати отримані знання для формування необхідних умов щодо збереження реальної безпеки людей, суспільства, держави, забезпечуватиме їхню цілісність, стійкий розвиток та ефективне функціонування.

Варто вказати, що більшість дослідників приділяли мало уваги філософським і методологічним проблемам безпеки як певному соціальному явищу. Ще в давнину розуміння безпеки людиною не виходило за рамки повсякденного уявлення і трактувалося виключно як відсутність для людини небезпеки чи зла. В такому життєвому значенні поняття «безпеки» вживалося, наприклад, давньогрецьким філософом Платоном. Щодо середніх віків, то під «безпекою» вже розуміли спокійний стан духу людини, яка вважала себе захищеною від будь-якої небезпеки. Однак у цьому значенні вказане поняття не знайшло поширення в лексиці народів Європи і до XVII ст. використовувався досить рідко [24].

Широкого поширення в наукових колах західноєвропейських держав поняття «безпека» набуває завдяки філософським концепціям Т. Гоббса, Д. Локка, Ж. Руссо, Б. Спінози та інших мислителів XVII-XVIII ст., що означало «стан, ситуацію спокою, що виникає внаслідок відсутності реальної небезпеки (як фізичної, так і моральної)» [9]. Саме в цей період вчені робили перші спроби теоретичного осмислення вказаного поняття. Найцікавішою є версія, запропонована окремими дослідниками, які вважали, що безпека – це «такий стан, при якому нікому нема чого побоюватися; для конкретної людини такий стан означав приватну, особисту безпеку, для держави – стан, за наявності якого нема чого побоюватися, встановлюється та дотримується суспільна безпека» [4].

В подальшому різні підходи щодо вивчення поняття безпеки знайшли своє відображення в більшості довідникової літератури різних часів. Зокрема, в «Тлумачному словнику української мови» зазначено, що безпека – є «станом, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує» [27]. В інших словниках знаходимо таке визначення безпеки, по-перше, як «безтурботного стану, певної недбалості, душевного спокою, вільності від будь-якого страху, небезпеки, спокою, впевненості в собі» [12]; по-друге, як «безпеки ідентичної безпеч-

ності, що означає відсутність будь-якої фізичної загрози чи охорону від неї» [32]. В подальшому в науковій літературі здебільшого схилилися до трактування «безпеки» одночасно з поняттям «небезпеки», характеризуючи їх «різними рівнями небезпеки, усунення якої гарантує досягнення та встановлення безпеки» [28], а більшість довідникової літератури намагалися пояснювати особливості поняття та змісту «безпеки» виключно через «призму відсутності небезпеки для кого не будь або чого не будь» [28].

Варто наголосити на наявності різних підходів щодо поняття та змісту «безпеки» зважаючи на сферу діяльності. В першу чергу, безпека з точки зору філософії – це «форма й спосіб існування» [18]. На думку більшості філософів, саме «існування по відношенню до безпеки є родовим поняттям, ширшим за своїм змістом» [31]. Й саме зміст, з точки зору філософії, здійснює суттєвий вплив на форму, а форма – виступає відображенням власного змісту. Як наслідок особливості характеристик, що притаманні існуванню конкретної соціальної системи, знаходять свій прояв в системі забезпечення її безпеки [18]. З точки зору соціології, безпека, а саме соціальна безпека – є «своєрідним станом життєдіяльності людини в суспільстві, що характеризується стійкістю щодо впливу чинників, що загрожують чи можуть загрожувати стабільності рівню та якості життя» [28].

З точки зору економічної теорії також все ще немає єдиного підходу щодо поняття та змісту безпеки. На думку одних дослідників безпека є «відображенням стану безпеки міжнародної економічної системи й включає питання щодо нерівномірності економічного розвитку, зростання заборгованостей, циклічності коливань та інших аспектів загальної дестабілізації економіки на світовому рівні». На думку інших безпека з економічної точки зору є «необхідністю встановлення та дотримання сприятливих умов для найбільш ефективного розвитку конкретної національної економіки, додаючи й вільний доступ до закордонних джерел сировини і енергії, стабільність закордонних інвестицій і гарантії свободи обміну товарами і послугами» [7].

З правової точки зору поняття «безпеки» також сприймається досить по-різному, зокрема безпека – є: «відсутністю неприпусти-

мого ризику, взаємопов'язаного з можливостями завдання будь-якої шкоди для життя, здоров'я й майна громадян, а також для навколишнього природного середовища» [22]; «відсутністю неприпустимого ризику, взаємопов'язаного з травмуванням чи загибеллю людей, заподіянням збитків навколишньому середовищу» [20]; «властивістю об'єкта забезпечувати відсутність ризику завдання шкоди здоров'ю людей, майну та навколишньому середовищу» [21]; «комплексом заходів, а також людських і матеріальних ресурсів, що призначені для захисту від актів незаконного втручання й інших протиправних посягань» [19]. Варто вказати, що більшість підходів з правової точки зору щодо безпеки можна згрупувати за відповідними критеріями у відповідні групи, зокрема:

- безпеки щодо відсутності загрози життю, здоров'ю людей, майну, тваринам, рослинам і довкіллю;
- безпеки як стану стабільності та спокою, який створює передумови громадянам користуватися власними правами й виконувати власні обов'язки;
- безпека як відсутність ризику й нестабільності, яка може створити загрозу для життя і здоров'я людей [30].

З точки зору публічного управління поняття «безпеки» (в першу чергу внутрішньополітичної) – є «показником рівня внутрішньої політичної стабільності, за якого відбувається належне забезпечення захисту політичної системи суспільства від внутрішніх загроз та реалізація національних внутрішніх політичних інтересів». Варто також вказати, що будь-яка політична система «взаємодіє з навколишнім середовищем, іншими соціальними системами, й саме під час процесів такої взаємодії відбуваються зміни внутрішніх системних та міжсистемних взаємозв'язків» [4].

Зважаючи на вказане можемо стверджувати, що загальноприйнятого поняття «безпеки» все ще не існує, а його зміст змінюється відповідно до «змін розвитку суспільства та держави, слугуючи відображенням складного соціально-політичного явища, що акумулює в собі багатогранну життєдіяльність, накопичений історичний досвід людини (індивіда), суспільства, держави, загалом земної цивілізації» [16]. На думку окремих дослідників безпека, на

сьогодні, – є «обов’язковою передумовою якості будь-якої сучасної системи як цілісності, специфічної властивості динамічних систем, комплексного критерію оцінювання їхньої якості, що характеризує динаміку розвитку системи та її технічного втілення» [8]. На нашу думку, безпека – є одним із головних факторів, необхідних для стабільного розвитку суспільства та держави, оскільки охоплює всі без винятку сфери життєдіяльності людини. Зважаючи на вказане можемо стверджувати, що поняття «безпеки» знайшло своє вираження у різних безпекових термінах, зокрема: національної безпеки, державної безпеки, воєнної безпеки, інформаційної безпеки, кібербезпеки тощо, які мають справу з «абсолютно різним набором проблем і виходять з різних історичних і філософських контекстів» [29]. Наприклад більшість вітчизняних нормативно-правових актів звертають особливу увагу на таку характеристику безпеки, як «захищеність» від будь-яких можливих або потенційних загроз [23]. Зокрема, військова безпека сприймається як необхідність «захисту державного суверенітету, територіальної цілісності й демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від можливих або потенційних воєнних загроз»; державна безпека – є необхідністю «захищати державний суверенітет, територіальну цілісність та демократичний конституційний лад та інші життєво важливі національні інтереси від реальних чи потенційних загроз невоєнного характеру»; національна безпека – виступає необхідністю «захищати державний суверенітет, територіальну цілісність, демократичний конституційний лад та інші національних інтересів нашої держави від реальних чи потенційних загроз» [8].

На нашу думку, вказані підходи здебільшого містять у собі значення ролі силового компоненту в забезпеченні безпеки. Створення саме такої моделі безпеки передбачає залучення до взаємодії зусиль усіх державних і суспільних структур й свідомого відношення до цього всієї нації. Як наслідок, під безпекою варто розуміти не лише безпеку країни, а й суспільства та окремої людини, тобто безпека має сприйматися не просто як безпека, що досягається лише за допомогою використання силових засобів, але й безпека, що може бути досягнута за допомогою розвитку людини, суспільства й дер-

жави; безпека між людьми, суспільствами, народами, державами, що носить загальний, глобальний характер. За такого підходу варто наголосити на наявності суспільної безпеки, яка потребує ґрунтовного вивчення та аналізу. На думку окремих дослідників суспільна безпека – є «складним суспільним явищем, яке проявляється у суспільному житті в різних якостях, зокрема, суспільних потреб та інтересів, суспільних взаємовідносин, процесів та соціальної функції тощо» [10; 13]. Варто вказати, що досить часто суспільна безпека сприймається «однією з найважливіших умов існування й розвитку громадянського суспільства; сукупністю взаємовідносин між людьми, що складаються у процесі їхньої спільної діяльності, не позбавлених проявів різноманітних і гострих суперечностей, що зачіпають більшість сфер суспільного життя» [10]. Зауважимо, що загальноприйнятого підходу щодо поняття суспільної безпеки, на сьогодні також не має. Однак, можемо говорити про декілька основних напрямів розуміння «суспільної безпеки».

Перший підхід ґрунтується на широкому розумінні суспільної безпеки, розкриваючи її складний зміст через призму прав людини та громадянина взаємопов'язаного з суспільством, державою та сферою управління. У широкому значенні суспільство є «сукупністю історично сформованих форм спільної діяльності людей, а вузькому – історично конкретним типом соціальної системи, певною формою соціальних взаємовідносин» [10]. Отже, забезпечення суспільної безпеки є запорукою нормального життя і повноцінного розвитку суспільства. На думку окремих дослідників, суспільна безпека – є «сукупністю нормальних суспільних взаємовідносин, що встановлені відповідним нормативно-правовими актами, звичаями й традиціями, й здатні забезпечувати достатній рівень особистої безпеки громадян й суспільства в цілому» [25]. Інші прихильники вказаного підходу вважають, що суспільна безпека – є «захищеністю стану суспільних взаємовідносин, що здійснює необхідне забезпечення прогресивного розвитку суспільства за конкретних історичних і природних умов від загроз, джерелом виникнення яких можуть бути внутрішні й зовнішні суперечності, штучно створені перешкоди проявів активності й ініціативності людей» [10]. В тако-

му аспекті держава – це основний суб’єкт гарантування встановлення та дотримання безпечного суспільного розвитку за допомогою здійснення політики, спрямованої на належне забезпечення стабільності й динамічності розвитку всього суспільства [11]. Прихильники вказаного підходу вважають, що безпека – є «такою умовою, в якій перебуває та або інша складна система, коли дія зовнішніх та внутрішніх чинників не призводить до процесів, що можуть вважатися негативними по відношенню до вказаної складної системи відповідно до існуючих на даному етапі потреб, знань та уявлень» [6]. Крім того, на думку деяких дослідників, визначення поняття «безпеки» є «свідченням універсального формулювання безпеки як складної системи, яка за власними характеристиками може за потреби змінюватися» [2]. Саме тому суспільна безпека включає безпеку особистості, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз у всіх сферах життєдіяльності, тобто фактично отожднюється із національною безпекою. З погляду етимології такий підхід має право на існування. Однак для використання у практичній діяльності, на нашу думку, доцільніше обмежити зміст поняття суспільної безпеки лише сферою захищеності населення країни від злочинних посягань на права громадян та їх об’єднань, а також від загроз техногенного та природного характеру. Зважаючи на вказане варто зауважити, що безпека залежить від рівні захищеності, однак не є абсолютною умовою безпеки, а лише частково позначається на її забезпеченні. За таких умов вказаний підхід щодо безпеки буде актуальним як з теоретичної, так і з практичної точки зору, й зможе використовуватися в будь-якій сфері знань [3].

Прихильники другого підходу вважають, що розуміння суспільної безпеки має пов’язувати її з системою суспільних взаємовідносин, схильних до загроз з боку джерел підвищеної небезпеки. За такого підходу суспільна безпека отожднюється з безпекою населення та рівнем його захищеності. Джерела загроз у разі такої небезпеки можуть носити як соціальний, так і природний характер. Варто вказати, що за такого підходу поняття «безпеки» виступає «можливістю розвитку й збереження набутих цінностей, й одночасно гарантом життєдіяльності системи, забезпечуючи рівновагу, стійкість та

цілісність системи, одночасно виявляючи загрози та усуваючи їх» [2]. Крім того, прихильники вказаного підходу вважають, що поняття «безпеки» повинно ототожнюватися (або використовуватися в одному семантичному ряді) з такими поняттями, як: «мир», «спокій», «захищеність від небезпек», «відсутність небезпеки чи факторів небезпеки» тощо [26]. Тобто, безпека є «своєрідним станом, коли не має реальних або потенційних ризиків для життя й здоров'я, ефективно функціонують громадські організації та державні установи, а громадяни мають можливість безперешкодно користуватися власними правами й дотримуватися покладених на них обов'язків» [30]. Варто погодитися з такою точкою зору, зважаючи на той факт, що безпека є «здатністю не лише забезпечувати існування об'єкту безпеки, але й виявляти нові загрози, адаптуватися до них з метою забезпечення безпеки» [2]. Наголосимо, що здатність до аналізу та постійного вдосконалення – це ключова ознака безпеки, що є відображенням її можливостей до самодіагностики, автономії та самовдосконалення.

Третій підхід пов'язує суспільну безпеку із захищеністю суспільства від загроз переважно природного та техногенного характеру. Деякі прихильники вказаного підходу вважають, що суспільна безпека – є «системою суспільних взаємовідносин, що формуються відповідно до наявних чи встановлених правових, технічних, будівельних та інших норм під час використання об'єктів і предметів, що становлять підвищену небезпеку для людей і суспільства в цілому, або при настанні особливих умов у зв'язку зі стихійними лихами або за іншим надзвичайним обставинам соціального чи техногенного характеру» [10]. На думку інших, безпека – є «збалансованим, відповідно до експертної оцінки станом людини, соціуму, держави відповідно до природних, антропогенних систем тощо» [5]. На думку окремих дослідників, з якими варто погодитися, подібні визначення «звужують сферу суспільної безпеки, оскільки не всі суспільні взаємовідносини у сфері безпеки зводяться лише до тих, що виникають у зв'язку із забезпеченням безпеки під час стихійного лиха, епідемії та лих, а також під час використання предметів і матеріалів, що є джерелами підвищеної загрози» [17].

Досить цікавою є позиція прихильників четвертого підходу, який близький до другого підходу, але зі значно звуженим складом об'єктів безпеки (законності, суверенітету, злочинів, громадянського суспільства), причому незрозумілим є вибір цих об'єктів. Наприклад, якщо говорити про суспільну безпеку через призму громадянського суспільства, то тоді вона є, в першу чергу, «особистою безпекою громадян, спрямованою на встановлення та захист конституційних прав і свобод людини й громадянина»; по-друге, вступає здатністю «захищати життєво важливі інтереси окремих громадян, соціальних груп, суспільства в цілому, а також цілої системи суспільних цінностей, щодо безпеки особистості й суспільства, законності й правової захищеності людини, демократії та народного суверенітету, плюралізму й вільної боротьби ідей та інтересів, миру й злагоди в суспільстві тощо, від наявних чи потенційних внутрішніх і зовнішніх загроз політичного, економічного, соціального, екологічного та іншого характеру» [10; 13]. Отже, прихильники вказаного підходу вважають «дотримання безпеки кожної особистості, забезпечення добробуту, стабільності інститутів, що гарантують демократію, безпеку та стійкий розвиток суспільства» [11]. Якщо виходити з визначення суспільної безпеки як об'єкта злочинів, то до групи злочинів проти суспільної безпеки варто було б віднести і злочини проти особи, і екологічні злочини, і злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту, та цілий ряд інших злочинів. Така невизначеність щодо використання терміна «суспільна безпека» може, на нашу думку, завдати шкоди самому стану суспільної безпеки. Однак, за таких умов варто звернути увагу на поняття безпеки запропонованого Монреальською декларацією «Право людини на безпеку», згідно якого безпека – «є станом, в якому небезпека й умови, що призводять до фізичних, психологічних чи матеріальних збитків, контролюються для того, аби зберегти здоров'я та добробут громадян і суспільства» [15]. Відповідно до вказаного визначення, безпека – це результат комплексного процесу, за якого людина вдається до взаємодії з навколишнім середовищем та відповідними фізичними, соціальними, культурними, технологічними, політичними, економічними та організаційними складовими такого середови-

ща. Варто погодитися з думкою щодо того, що безпека не є повною відсутністю небезпеки. Повертаючись до вказаного документу, безпека – це лише основне право людини, суспільства, держави. Й саме забезпечення вказаного права потребує встановлення та дотримання більш чіткого формулювання прогресивного бачення універсальних норм та стандартів, відповідно до яких люди, суспільство й держава зможуть привести власну життєдіяльність до відповідності з необхідною або бажаною безпекою. Крім того право на безпеку залежить від можливості повного здійснення всіх без виключення громадянських, політичних, соціальних, економічних та культурних прав. Саме вказане є свідченням системності поняття «безпеки», його багатогранності й комплексності.

Незважаючи на сформовані підходи розуміння суспільної безпеки, існують й інші точки зору щодо поняття та змісту «суспільної безпеки». Зокрема, до сфери суспільної безпеки окремі дослідники відносять «особливі суспільні взаємовідносини, що взаємопов'язані з запобіганням чи усуненням загроз для життя й здоров'я людей та їх майна», а забезпечення вказаної безпеки повинні здійснювати відповідні державні органи, органи місцевого самоврядування, громадські організації та рухи» [25]. На думку інших суспільна безпека – є «здатністю суспільства продовжувати існування як історично сформованої людської спільноти з відповідним збереженням цілісності, суб'єктності, ідентичності за умов мінливості, нестабільності, зовнішніх та внутрішніх загроз та небезпек». А безпеку громадянського суспільства вказані дослідники визначають як «якісно новий вектор розвитку суспільної безпеки, який отримує поштовх за умов небезпеки й загрози знищення як держави, так і нації» [11]. За такого підходу суспільна безпека покликана забезпечити виживання та збереження суспільства та держави.

Крім того існує й більш вузьке розуміння суспільної безпеки – як «сукупності нормальних суспільних взаємовідносин, що встановлені відповідними нормативно-правовими актами чи нормами звичаїв і традицій, що здійснюють забезпечення достатнього рівня особистої безпеки всіх членів суспільства й самого суспільства в цілому»

[25]. За такого підходу особливості стану та рівня суспільної безпеки можуть характеризуватися наявним рівнем злочинів й правопорушень, що суттєво впливають на стан безпеки суспільства в цілому і окремих громадян, зокрема.

Наголосимо, що загальна теорія національної безпеки визначає суспільну безпеку – як один з видів за відповідними об'єктами безпеки. Іншими видами національної безпеки прийнято вважати – безпеку особистості, безпеку держави, безпеку інших об'єктів. Водночас класифікація видів національної безпеки за відповідними сферами життєдіяльності обмежується відповідними видами безпеки: економічної, соціально-політичної, воєнної, екологічної, інформаційної та сприймається в якості того або іншого виду безпеки, захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства й держави [10]. Отже, розуміння суспільної безпеки здебільшого асоціюється з нормальним функціонуванням суспільних взаємовідносин у всіх сферах їх прояву (включаючи правові взаємовідносини, як особливий вид суспільних). Крім того, поняття «суспільної безпеки» все більше поширюється на «господарський та соціальний устрій життя суспільства, сферу суспільних надбань й власності, суспільних інститутів й об'єднань, національних звичаїв та традицій, середовище життєдіяльності, заможності й духовних цінностей» [10]. На думку окремих дослідників, «суспільну безпеку» варто сприймати в якості «безпеки суспільних інститутів, запас міцності суспільства за умов кризи, зовнішніх і внутрішніх загроз, захисту традиційної духовності та інтелектуального середовища, захисту від невтручання держави в суспільні справи». Водночас, суспільна безпека покликана «заповнювати» відстань між безпекою держави та захищеністю людей [1].

Не варто також забувати, що суспільна безпека повинна бути органічно взаємопов'язаною з особистою безпекою громадян, що становить цілий комплекс суспільних інтересів й які спрямовані на захист конституційних прав та свобод людини й громадянина. За такого підходу, «суспільна безпека» – є «необхідністю захищати життєво важливі інтереси окремих громадян, соціальних груп, суспільства в цілому, а також формування системи суспільних

цінностей від потенційних чи реальних внутрішніх та зовнішніх загроз, що носять політичний, економічний, соціальний, екологічний чи інший характер» [10]. Іншими словами, суспільна безпека полягає у встановленні та відповідному дотриманні безпеки кожного індивіда, забезпеченні належного рівня добробуту, стабільності функціонування державних інститутів, що покликані гарантувати демократію, стійкість розвитку суспільства, унеможливаючи підвищення керованості суспільними процесами та їх цілеспрямованого забезпечення та регулювання.

Певні складнощі з'ясування поняття та змісту «суспільної безпеки» обумовлені декількома основними причинами. По-перше, наявність різних теоретичних підходів щодо поняття та змісту «безпеки» в цілому та «національної безпеки» зокрема, оскільки саме ці поняття використовуються для пояснення особливостей та специфіки розроблення й реалізації державної політики щодо різних сфер життєдіяльності суспільства, а також щодо ідентифікації всіх наявних та можливих складових системи національної безпеки як особливої соціальної системи. По-друге, відсутністю загальноприйнятого визначення поняття «суспільства», що призводить до ототожнення соціальної безпеки (безпеки суспільства, як загальної форми людської взаємодії – соціуму) та суспільної безпеки (безпеки суспільства, як безпеки соціальної системи або певної соціальної моделі суспільного життя).

Зважаючи на наявність різноманітних підходів щодо поняття та змісту «суспільної безпеки» можемо говорити про наявність її двоїстої природи, яка складається з соціальної складової (захисту природних прав і свобод людини та громадянина, в першу чергу життя й добробуту) та складової політичного характеру (встановлення та забезпечення демократії та суверенітету, ефективна протидія проявам насилля над суспільством з боку політичної влади та її узурпації). На нашу думку варто вказати на можливу наявність інших складових суспільної безпеки (економічної, культурної, екологічної тощо), що обумовлені наявністю та здійсненням суттєвого впливу реальних чи потенційних загроз національній безпеці внутрішніх та зовнішніх факторів, що носять різноманітний

характер. Варто погодитися з думкою деяких дослідників, що «найбільш ефективним засобом забезпечення суспільної безпеки має бути здійснення своєчасного виявлення й усунення небезпек та перешкод об'єктивно детермінованих складових розвитку суспільства й недопущення їх перетворення в реальні загрози безпеці суспільства, держави тощо» [10].

Отже, зважаючи на вказане, можемо стверджувати, що суспільна безпека повинна сприйматися як обов'язкова складова національної безпеки сучасної держави, яка представляє собою стан захищеності матеріальних та духовних цінностей, відповідного рівня благополуччя, конституційних прав та свобод людини та громадянина, інших законних інтересів суспільства від протиправних дій, шкідливих явищ техногенного та природного характеру, інших факторів та умов, що створюють загрози для вказаних прав та свобод представників того або іншого суспільства. Іншими словами «суспільна безпека» – це стан захищеності суспільства від загроз різного характеру, що дозволяє суспільству зберегти якісну визначеність та сприяє його сталому розвитку. На нашу думку вказане визначення найбільш повно розкриває сутність поняття «суспільної безпеки» й водночас не перевантажене зайвими складовими, завдячуючи чому є досить простим для розуміння та використання як в теорії, так і в практиці. За такого підходу об'єктом суспільної безпеки виступатиме суспільне життя країни. Суб'єктом – державні органи влади та органи місцевого самоврядування, громадські організації, тобто всі ті інституції, що здатні захищати суспільні інтереси.

Отже, розглянувши поняття та зміст «суспільної безпеки», що вже напрацьовані в науковій літературі можемо стверджувати про відсутність загальноприйнятого підходу до суспільної безпеки як важливої складової національної безпеки сучасної держави. Наявні визначення поняття та змісту вказаного суспільного явища відрізняються принциповими положеннями й ще дуже далекі від приведення до одного сприйняття.

Висновки. Таким чином, поняття та зміст «суспільної безпеки» багато в чому обумовлений особливими суспільними

взаємовідносинами, що здатні забезпечити прогресивний розвиток суспільства за конкретних історичних та природних умовах, від загроз, джерелом виникнення яких можуть бути як внутрішні, так і зовнішні суперечності, штучно створені перешкоди проявів активності та ініціативи людей. Поширеною є думка, що суспільна безпека є органічно взаємопов'язаною з особистою безпекою громадян, й становить комплекс суспільних інтересів, що спрямовані на захист конституційних прав та свобод людини і громадянина. Отже, суспільна безпека здебільшого сприймається як необхідність та здатність захищати життєво важливі інтереси окремих громадян, суспільства, держави тощо. Такий стан речей багато в чому є обумовленим поясненням науковцями самого поняття «безпеки» як певного стану захищеності суспільних взаємовідносин, що забезпечує прогресивний розвиток суспільства за конкретних історичних та природних умов, унеможливаючи загрози, джерелом виникнення яких можуть бути як внутрішні так і зовнішні суперечності, або ж штучно створені перешкоди для проявів активності й ініціативності суспільства. За такого підходу держава – це основний суб'єкт встановлення та гарантування безпечного розвитку суспільства внаслідок здійснення цілеспрямованої політики щодо забезпечення стабільності й динамічного розвитку суспільства. Як наслідок, безпека в цілому, та суспільна безпека зокрема, є відображенням взаємозв'язку та взаємозалежності між розвитком та безпекою суспільства.

ОСОБЛИВОСТІ ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТУ СУСПІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті проаналізовано поняття суспільної безпеки у взаємозв'язку з такими категоріями, як «безпека», «національна безпека», «державна безпека», «безпека суспільства», «суспільний порядок». Аналіз наукової літератури з вказаної проблеми показує, що в сучасній науці склалося два основні підходи щодо розуміння феномену «суспільної безпеки». Представники першого підходу визначають суспільну безпеку як соціальний стан, а саме як

стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз. Представники другого підходу розуміють суспільну безпеку як систему суспільних взаємовідносин, що складаються в процесі захисту життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз. На основі ґрунтовного аналізу наявних в сучасній науці понять сформовано авторське визначення суспільної безпеки.

Наголошено на важливій ролі та значенні суспільної безпеки в існування сучасної держави та суспільства, оскільки саме вказана категорія є найбільш актуальною моделлю врегулювання суспільних взаємовідносин шляхом збереження правопорядку в суспільстві та державі.

Зазначено, що суспільна безпека доцільно розглядати з різних точок зору. В першу чергу – як поняття, що допомагає розкрити значення поняття безпеки та її похідних, як певного стану захищеності суспільства та держави. Наголошено, що вказаний аспект є найважливішою умовою встановлення та збереження правопорядку.

Обґрунтовано, що використання поняття суспільної безпеки веде до появи певних концепцій та стратегій, що також потребують ґрунтовного аналізу та є відображенням взаємозв'язку та взаємозалежності між розвитком та безпекою суспільства

Автор звертає особливу увагу на наявність схожості таких понять як суспільна та національна безпека. Більшість сучасних досліджень наголошують на тому факті, що суспільна безпека є одним із видів національної безпеки, оскільки національна безпека – це складне безпекове поняття та явище в умовах посилення внутрішніх та зовнішніх загроз сучасного світу.

Ключові слова: безпека; національна безпека; суспільна безпека; громадський порядок; суспільний порядок; правопорядок; громадянська безпека

Author Contributions: Conceptualization, B.W.A. and L.W.F.; Writing – original draft, B.W.A. and L.W.F.; Writing – review & editing, B.W.A. and L.M.F. Author has read and agreed to the published version of the manuscript.

Funding: This research received no external funding.

Institutional Review Board Statement: Not applicable as study did not include human subjects.

Informed Consent Statement: Not applicable.

Data Availability Statement: Data is contained within the article.

Conflicts of Interest: The author declares no conflict of interest.

References

1. *Bezpeka suspilstva v rehioni Rumuniia-Ukraina-Respublika Moldova: trystoronnii pidkhid [Public Security in the Romania-Ukraine-Republic of Moldova Region: A Tripartite Approach]*. (2008). (n.d.). Prohrama Skhid-Skhid: «Partnerstvo bez kordoniv». Bukharest-Kyshyniv-Kyiv [in Ukrainian].
2. Hutsuliak, O.A. (2021). Shchodo zmistu poniattia bezpeky terytorialnoi hromady [On the Content of the Concept of Security of a Territorial Community]. *Sotsialno-pravovi studii: naukovo-analitychnyi zhurnal – Social and Legal Studies: Scientific and Analytical Journal*, 3, (pp. 79-84) [in Ukrainian].
3. Antonova, L., & Abdullayev, V. (2021). Koruptsiia yak chynnyk zahrozy natsionalnoi bezpetsi [Corruption as a Threat to National Security]. *Publichne upravlinnia ta rehionalnyi rozvytok – Public Administration and Regional Development*, (12), (pp. 336-355). Retrieved from: <https://doi.org/10.34132/pard2021.12.02> [in Ukrainian].
4. Izha, N.M., & Bodrov, V.H. (2011). *Entsyklopediia derzhavnoho upravlinnia [Encyclopedia of Public Administration]*. (Vols. 1-8). Kyiv: NADU [in Ukrainian].
5. Zhelibo, Ye.P. (2011). *Bezpeka zhyttiedialnosti [Life safety]*. Kyiv: EKOMEN [in Ukrainian].
6. Zaplatynskyi, V.M. (2012). Lohiko-determinantni pidkhody do rozuminnia poniattia «bezpeka» [Logical-deterministic approaches to understanding the concept of «safety»]. *Visnyk Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Fizychnye vykhovannia, sport i zdorovia liudei – Bulletin of the Ivan Ohienko Kamianets-Podilsky National University. Physical education, sports and human health*, (pp. 90-98) [in Ukrainian].

7. Klimova, Kh.P. (2017). Ekonomichna bezpeka: sutnist ta osnovni napriamy zabezpechennia [Economic security: essence and main directions of provision]. *Ekonomichna bezpeka: sutnist ta osnovni napriamy zabezpechennia – Economic security: essence and main directions of provision*, 3 (19), (pp. 23-29) [in Ukrainian].
8. Korzh, I. (2019). Bezpeka: metodolohichni pidkhody do poniattia [Security: methodological approaches to the concept]. *Natsionalnyi yurydychnyi zhurnal: teoriia i praktyka – National Legal Journal: Theory and Practice*, (pp. 68-72) [in Ukrainian].
9. Korzh, I.F. (2013). *Administrativno-pravove rehuliuвання vidnosyn u sferi derzhavnoi bezpeky Ukrainy [Administrative and legal regulation of relations in the sphere of state security of Ukraine]*. Vinnytsia : TOV «Nilan-LTD» [in Ukrainian].
10. Korniiivskiy, O. (2009). Kontsept suspilnoi bezpeky [The concept of public security]. *Ukrainska natsionalna ideia: realii ta perspektyvy rozvytku – Ukrainian national idea: realities and prospects for development*, 21. Retrieved from: http://vlp.com.ua/files/21_58.pdf [in Ukrainian].
11. Kurylo, V.S., & Karaman, O.L. (2024). Natsionalna bezpeka yak suspilnyi fenomen: sutnist i struktura [National security as a social phenomenon: essence and structure]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative pedagogy*, 70, (Vol. 1), (pp. 164-168) [in Ukrainian].
12. Lytvynov, V. (1998). *Latyno-ukrainskyi slovnyk [Latin-Ukrainian Dictionary]*. Kyiv : Ukrainski profili [in Ukrainian].
13. Melehanych, H. (2019). Suspilna bezpeka v Ukraini: teoretychnyi ta praktychnyi aspekty [Public Security in Ukraine: Theoretical and Practical Aspects]. *Politychne zhyttia – Political Life*, 4, (pp. 39-45) [in Ukrainian].
14. Parakhonskyi, B.O., Yavorska, H.M., Reznikova, O.O., & Kononenka, K.A. (2013). *Mizhnarodne bezpekove seredovyshche: vyklyky i zahrozy natsionalnii bezpetsi Ukrainy [International Security Environment: Challenges and Threats to the National Security of Ukraine]*. Kyiv: NISD [in Ukrainian].
15. Monrealska deklaratsiia «Pravo liudyny na bezpeku» [Montreal Declaration «The Human Right to Safety»]. (2002). *avionics.nau.edu.ua*. Retrieved from: <http://avionics.nau.edu.ua/files/doc> [in Ukrainian].
16. Nyzhnyk, N.R., Sytnyk, H.P., & Bilous, V.T. (Ed.). (2000). *Metodolohichni aspekty, stan i tendentsii rozvytku natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Methodological aspects, state and trends of development of national security of Ukraine]*. Irpin: Akademiia DPS Ukrainy [in Ukrainian].

17. Nikolaiev, Ye.B. (2011). Problematyka sotsialnoi bezpeky u konteksti navchalnoho kursu «Sotsialno-ekonomichna bezpeka» [Social security issues in the context of the training course «Socio-economic security»]. *Metodolohiia, teoriia i praktyka sotsiologichnoho analizu suchasnoho suspilstva – Methodology, theory and practice of sociological analysis of modern society*, 17, (pp. 399-404) [in Ukrainian].

18. Pyvovar, V. & Drachuk, S. (2007). Filosofski problemy bezpeky yak metodolohichna osnova zabezpechennia bezpeky fondovoho rynku [Philosophical problems of security as a methodological basis for ensuring the security of the stock market]. *Pravova informatyka – Legal Informatics*, 2(14), (pp. 77-82) [in Ukrainian].

19. Nakaz Ministerstva promyslovoi polityky Ukrainy Pro zatverdzhennia Polozhennia pro tekhnichne obsluhovuvannia obladnannia pidpriemstv hirnycho-metallurhiinoho kompleksu No. 285 vid 15.06.2004 [Order of the Ministry of Industrial Policy of Ukraine On approval of the Regulations on technical maintenance of equipment of enterprises of the mining and metallurgical complex No. 285 dated 15.06.2004]. *ips.ligazakon.net*. Retrieved from: <https://ips.ligazakon.net/document/REG9406> [in Ukrainian].

20. Nakaz Derzhavnoho komitetu zviazku ta informatyky Ukrainy Pro zatverdzhennia ta vprovadzhennia Polozhennia pro obstezhennia, otsinku tekhnichnoho stanu, pasportyzatsiiu ta potochnu ekspluatatsiiu budivel i sporud haluzi zviazku: vid 28.04.2004 No. 88 [Order of the State Committee of Communications and Informatics of Ukraine On approval and implementation of the Regulation on inspection, assessment of technical condition, certification and current operation of buildings and structures of the communications sector dated 28.04.2004 No. 88]. *zakononline.com.ua*. Retrieved from: https://zakononline.com.ua/documents/show/102321___102321 [in Ukrainian].

21. Nakaz Mintransu Ukrainy Pro zatverdzhennia Typovoho polozhennia pro systemu upravlinnia bezpekoiu dorozhnoho rukhu vid 12.11.2003 r. No. 877 [Order of the Ministry of Transport of Ukraine Pro zatverdzhennia Typovoho polozhennia pro systemu upravlinnia bezpekoiu dorozhnoho rukhu dated 12.11.2003 No. 877]. *zakononline.com.ua*. Retrieved from: https://zakononline.com.ua/documents/show/13220___13220 [in Ukrainian].

22. Rozporiadzhennia (zahalne) Derzhavnoho komitetu budivnytstva, arkhitektury ta zhytlovoi polityky Ukrainy ta Derzhavnoho komitetu z pytan nahliadu za okhoronoiu pratsi No. 32/288 vid 27.11.1997 Na vykonannia postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 05.05.1997r. No. 409 «Pro zakhody shchodo vykonannia postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy» [Order (gener-

al) of the State Committee for Construction, Architecture and Housing Policy of Ukraine and the State Committee for Supervision of Labor Protection No. 32/288 dated 27.11.1997 In implementation of the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 05.05.1997 No. 409 «On measures to implement the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine». *ips.ligazakon.net*. Retrieved from: <https://ips.ligazakon.net/document/REG2863Z> [in Ukrainian].

23. Zakon Ukrainy Pro natsionalnu bezpeku vid 21.06.2018 No. 2469-VIII [Law of Ukraine On National Security dated 21.06.2018 No. 2469-VIII]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> [in Ukrainian].

24. Syniavskiy, V.V., Serhieienkova, O.P., & Pobirchenko, N.A. (2007). *Psykhologichnyi slovnyk [Psychological Dictionary]*. Kyiv : Naukovyi svit [in Ukrainian].

25. Tykhomyrov, D.O. (2019). *Shchodo spivvidnoshennia sotsialnoi ta suspilnoi [On the relationship between social and public security]*. (2019). Kharkiv: Khark. nats. un-t vnutr. sprava [in Ukrainian].

26. Tkachuk, H.Iu. (2014). Pidkhody do sutnisnogo napovnennia katehorii «bezpeka» [Approaches to the essential content of the category «security»]. «*Visnyk ZhDTU»: Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia – «Bulletin of ZhDTU: Economics, Management and Administration*, 2 (68), (pp. 178-184) [in Ukrainian].

27. Hrinchenko, B. (1907-1909). *Tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy [Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language]*. (Vols. 1-4). Kyiv [in Ukrainian].

28. Fedorova, A.M. (2018). Komparatyvnyi analiz definitsii «bezpeka» [Comparative analysis of the definition of «security»]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 11, (pp. 144-148) [in Ukrainian].

29. Chuvakov, O.A. (2014). Bezpeka: sotsialno-politychna sutnist poniattia [Security: the socio-political essence of the concept]. *Pravova derzhava – The rule of law*, 18. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2014_18_24. [in Ukrainian].

30. Shutyi, M.V. (2014). Aspekty vyznachennia poniattia «bezpeka» ta yoho znachennia dlia zabezpechennia osobystoi bezpeky pratsivnykiv orhaniv vnutrishnikh sprav Ukrainy [Aspects of the definition of the concept of «security» and its significance for ensuring the personal safety of employees of the internal affairs bodies of Ukraine]. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, parvo – Foreign trade: economics, finance, law*, 3. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2014_3_19 [in Ukrainian].

31. Yashchenko, V.A., & Shchurovskyi, A.M. (2004). Natsionalna ta derzhavna bezpeka: dialektyka vzaiemovv'iazku [National and state security: the dialectics of the relationship]. *Naukovo-praktychnyi zbirnyk – Scientific and practical collection*, 1, (pp. 19-20) [in Ukrainian].

32. Gould, J.W., & Kolb, W.L.A. (1965). *A dictionary of the social sciences*. New York: The Free Press : A division of the Macmillan Company [in English].

Відомості про автора / Information about the Author

Лілія Мунтян, к.тех.н., доцент кафедри гігієни, соціальної медицини, громадського здоров'я та медичної інформатики Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: lili.muntyan@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0001-8456-45>.

Liliia Muntian, Candidate of Engineering Sciences, Associate Professor, Department of Hygiene, Social Medicine, Public Health and Medical Informatics, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: lili.muntyan@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0000-0001-8456-45>.

Muntian, L. (2024). Features of the concept and content of public security. *Public Administration and Regional Development*, 26, 1318-1340. <https://doi.org/10.34132/pard2024.26.11>